

Kamil Pietrasik¹

Azerbejdżańskie wsparcie narodu czeczeńskiego na przykładzie pierwszej i drugiej wojny czeczeńskiej

Wstęp

Wydarzenia z pierwszej i drugiej wojny czeczeńskiej spowodowały, iż powstały dwa obozy, z których każdy opowiedział się po innej stronie. I tak, przywołując okres pierwszej wojny działania Czeczenów zmierzające do proklamowania republiki wsparł, choć nieoficjalnie, niemalże cały świat muzułmański. Z kolei Rosji w sukurs przyszli przywódcy wielu państw Europy Zachodniej oraz Stanów Zjednoczonych, przyjmując, że Czeczenia jest częścią Federacji Rosyjskiej, a konflikt czeczeńsko-rosyjski to sprawa wewnętrzrosyjska. Nieco inaczej wyglądała sprawa podczas drugiej wojny czeczeńskiej. W przeciwieństwie do poprzedniego okresu, dotychczasowe poparcie motywów działania strony czeczeńskiej nieco podzieliło świat muzułmański. Część z nich nadal sprzyjała rzeczywistym dążeniom Czeczenów, natomiast druga część zaczęła w działaniach Czeczenów doszukiwać się szkodliwości, wobec czego pojawił się problem utraty zaufania. Pomimo tego problemu, który niewątpliwie był elementem utrudniającym swobodną ocenę sytuacji, Azerbejdżan zarówno podczas pierwszej, jak i drugiej wojny czeczeńskiej nigdy nie zadeklarował neutralności. Zawsze był bliskim partnerem Czeczenów, współlistniał ze swoimi braćmi, dlatego w sposób bardzo jednoznaczny stawał w obronie ich żywotnych interesów. I o tym właśnie będzie traktował niniejszy tekst. O dwóch motywach: konkretnych krokach świadczących o działaniu pomocowym oraz o deklaracjach popierających dążenia Czeczenów do proklamowania republiki. Zdaniem autora ten właśnie wątek posiada głęboką wymowę i zasługu-

¹ Towarzystwo Azji i Pacyfiku, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8579-0659>, e-mail: kamilpietrasik@Interia.pl.

je na szczególne podkreślenie, albowiem Azerbejdżan sam niejednokrotnie przeciwstawiał się różnego rodzaju formom przemocy. Mowa tutaj chociażby o walkach prowadzonych pomiędzy obozem czy też klanem Alijewa z jego przeciwnikami pod koniec lat 80. i na początku lat 90. XX w. Kolejny znamieny fakt, to sporna kwestia Górskiego Karabachu, o który Azerbejdżan walczył z Armenią. Do tych aspektów doszły również problemy wewnątrzpaństwowe, tj.: wysoki poziom korupcji², nierówna walka o władze (wybory prezydenckie; samorządowe)³, niepewność we władzy sądowniczej⁴ i pomniejsze przypadki, budzące niepokój w Azerbejdżanie. A na dodatek drastyczną prognozę dla państwa azerbejdżańskiego od jego południowej strony rysował reżim irański, który rzucił wyzwanie światu poprzez rozwijanie programu broni jądrowej, jednocześnie brutalnie tłumiąc swoich obywateli. Zaś od zachodniej strony szybka transformacja w Gruzji rozbudziła sporo nadziei, ale i ona zaznała niszczycielskiej inwazji ze strony jej potężnego północnego sąsiada⁵.

Historia wsparcia strony azerbejdżańskiej narodu ceczeńskiego – przed pierwszą wojną ceczeńską

Wspomniane we wstępie wydarzenia, które można uznać za dramatyczne nie załamały Azerbejdżanów, a wręcz przeciwnie. Pomni swoich losów doceniali niezwykle czyny Czechenów i z każdym kolejnym dniem coraz bardziej utwierdzali się o słuszności niesionego im wsparcia. A z czego mogło wynikać to braterstwo? Otóż mogło ono być następstwem m.in. takich oto wydarzeń. Po pierwsze, Azerbejdżan nie miał dobrych relacji z Federacją Rosyjską na

² W tym kontekście ogromne znaczenie ma funkcja nieformalnych procesów, które mogą prowadzić do korupcji w gospodarce jeśli chodzi o podział pieniędzy. Podobnie jak ekspansywna polityka budżetowa, korupcja może funkcjonować jako przewód między elitami a większym społeczeństwem, które sprzyja i utrwała pewne zachowania. Korupcja odgrywa również rolę w redystrybucji bogactwa, a tym samym wpływa na rozwój społeczno-gospodarczy. Za: A. Heinrich, *The Formal Political System in Azerbaijan and Kazakhstan. A Background Study*, „Forschungsstelle Osteuropa Bremen Arbeitspapiere und Materialien“ 2010, nr 107, s. 7.

³ Pierwsze wybory samorządowe odbyły się 12 grudnia 1999 r. charakteryzowały się bardzo niską uczciwą konkurencją wśród kandydatów, a nawet mniejszym udziałem społeczeństwa w tym procesie. Ponadto stwierdzono, że głosowano nad obsadą głosów. Rozbieżność pomiędzy retoryką rządu o demokracji a rzeczywistymi praktykami wyborczymi doprowadziła na przykład do apatii obywateli wobec całego procesu lokalnego zarządzania. Za: ibidem, s. 24.

⁴ Sędziowie są zależni od władzy wykonawczej: sędziowie Trybunału Konstytucyjnego, Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych są mianowani przez prezydenta, a następnie zatwierdzani przez parlament, natomiast pozostali sędziowie są mianowani przez prezydenta. Niezależność sądownictwa jest dodatkowo osłabiona przez zdolność prezydenta do usunięcia sędziów i prokuratora generalnego z urzędu. Sądownictwo jest powszechnie uważane za skorumpowane i nieefektywne; wybór sędziów jest szczególnie podatny na korupcję. Ibidem, s. 23.

⁵ S.E. Cornell, *Azerbaijan since independence*, Armonk–Nowy Jork–Londyn 2011, s. 427.

początku lat 90. XX w. i przez cały okres pierwszej wojny czeczeńskiej. Odnosi się to chociażby do zwycięstwa Żyrinowskiego w 1993 r., które przesunęło rosyjską politykę w prawą stronę. A to z kolei sprawiło, że od tego momentu realizacja posunięć rządowych skupiła się wokół kwestii zapewniających bezpieczeństwo Rosji oraz „obrony” etnicznych Rosjan mieszkających poza ojczyzną. Dodatkowo zaufania nie zwiększał coraz bardziej zauważalny w Moskwie rasizm przeciwko „ludziom narodowości kaukaskiej”. Czeczeni, Gruzini, Ormanie i Azerowie byli rutynowo nękanymi przez policję⁶. Nie mniej ważne były również względy gospodarcze. Otóż w Azerbejdżanie w 1995 r. międzynarodowe konsorcjum naftowe, w skład którego wchodziła rosyjska firma Łukoil podpisały umowę wartą miliardy dolarów na eksploatację nowych pól naftowych na Morzu Kaspijskim⁷. Bardzo ważnym momentem w relacjach azerbejdżańsko-rosyjskich był początek jesiennej kampanii w 1994 r., w której to Rosjanie próbowali wykorzystać czeczeńską opozycję do obalenia Dudajewa. Sprawa ta pokazała jedno. Moskwa co innego mówiła, a co innego robiła. Oficjalnie twierdziła, iż bieg wydarzeń w Czeczenii jest tylko „wewnętrzna sprawa Czeczenii”. Po przestudiowaniu wydarzeń jednak zauważymy, iż model działania był podobny, jeśli nawet nie taki sam, z jakim mieliśmy do czynienia w innych republikach Kaukazu: Azerbejdżanie i Gruzji. Tam, w 1992 r. dwóch antyrosyjskich prezydentów zostało obalonych przez tajne rosyjskie służby, podczas gdy władze rosyjskie pozostawały z dala od tych wydarzeń⁸. Do podobnej teorii doszedł również Tony Wood, który wypracował stanowisko, że pucze w Gruzji oraz Azerbejdżanie były wyreżyserowane przez rosyjską stronę⁹. Dwa lata później, czyli w 1994 r. ten sam autor karcąc po raz kolejny Rosjan stwierdził, że całkowite odizolowanie Czeczenii było następstwem usunięcia od władzy Gamsachurdii w Gruzji i Elchibaja¹⁰ w Azerbejdżanie, którzy ich zdaniem pomagali Czeczenom¹¹.

⁶ C. Gall, T. de Wall, *A small victorious war*, Londyn 1997, s. 144.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem, s. 148.

⁹ T. Wood, *Chechnya: The case for independence*, Londyn 2007, s. 78.

¹⁰ Został przewodniczącym Frontu Ludowego Azerbejdżanu (PFAZ), a następnie drugim prezydentem republiki Azerbejdżanu. W czerwcu 1992 r. wybrany w pierwszych demokratycznych wyborach na prezydenta (otrzymując 59% głosów), zaś jego stanowisko szefa partii komunistycznej przejął Ajaz Murtalibow. Elchibej, lider bez doświadczenia administracyjnego, najbardziej prezentował się niż jakakolwiek inna postać publiczna azerbejdżańskiej sceny politycznej na temat wyobcowania aspiracji i obaw w przeszłości, które obejmowały emancypację z wszechprzenikającego w siebie Rosji, nawiązał bliskie stosunki z Turcją oraz bliskie więzi z irańskim państwem. Szerzej zob.: B.C. Collins, T. Świetochowski, *Historical dictionary of Azerbaijan*, Lanham 1999.

¹¹ T. Wood, *op.cit.*, s. 78.

Azerbejdżan to kraj, który niegdyś był prawdziwą bezpieczną przystanią dla czeczeńskich bojowników. Był punktem na tradycyjnym szlaku transportu, służącym do przerzutu/przenikania bojowników, pieniędzy, narkotyków, broni i materiałów do i z Czeczenii oraz na Kaukaz¹². Region ten był głównym miejscem skupowania broni od czasu rozpadu Związku Radzieckiego. Rosyjskie bazy wojskowe były w tak złym stanie, że głodni żołnierze i oficerowie pozostający bez wynagrodzenia gotowi byli dokonać wszelkich nieuczynnych interesów¹³. Dlatego najczęściej kupowana broń pochodziła od wojsk rosyjskich w Czeczenii, ale nie brakowało również zakupów poza republiką.

W 1992 r. rząd Azerbejdżanu zaapelował do rządu w Afganistanie, aby ten poprzez wysłanie swoich bojowników wsparł muzułmańskie siły z Azerbejdżanu w walce z chrześcijańskimi Ormianami o kontrolę nad regionem Górskiego Karabachu. W odpowiedzi na tę prośbę Afgańczycy wysłali tysiąc bojowników. Wśród nich był także Chattab. I to właśnie tam, w Azerbejdżanie po raz pierwszy spotkał Szamila Basajewa¹⁴. Od tej pory wspólnie walczyli po azerbejdżańskiej stronie przeciwko Ormianom w 1992 r. Naród azerbejdżański był przyjaźnie nastawiony do czeczeńskich bojowników, a sam Azerbejdżan służył Basajewowi jako miejsce odpoczynku.

Wsparcie azerbejdżańskie podczas pierwszej wojny czeczeńskiej

W czasie pierwszej wojny czeczeńskiej z Rosją w latach 1994–1996 Azerbejdżan przyjął wielu czeczeńskich uchodźców i zapewnił wielu czeczeńskim bojownikom opiekę medyczną. Przyjazne i troskliwe podejście Hejdara Alijewa do czeczeńskich uchodźców zwiększyło ich liczbę w Azerbejdżanie do 13 tys. Szpitale w Baku były przepelnione rannymi, a warunki w sprawie leczenia rannych z Czeczenii negocjowali ludzie z czeczeńskiej mafii. Ci sami pomagali później wojownikom w przekroczeniu granicy¹⁵. Sukces Czeczenii wytworzył pojawienie się sił antyrosyjskich i prozachodnich na Kaukazie Południowym i Azji Centralnej. Co prawda porażka Rosji w tej wojnie nie wpłynęła bezpośrednio na Azerbejdżan, ale miała ogromne konsekwencje dla Południowego Kaukazu¹⁶. Osłabiła zdolność Rosji do projekcji władzy w regionie, co ośmieliło

¹² P. Murphy, *The wolves of islam. Russia and the faces of Chechen terror*, Waszyngton DC 2006, s. 147.

¹³ C. Gall, T. de Wall, op.cit., s. 306.

¹⁴ P. Murphy, op.cit., s. 36.

¹⁵ Ibidem, s. 147.

¹⁶ S.E. Cornell, op.cit., s. 408–409.

niezależnych przywódców, np.: Hejdara Alijewa, a w Gruzji Eduarda Szewardnadze¹⁷. W 1999 r. nikogo już nie dziwiła wciąż pogarszająca się pozycja władz rosyjskich w regionie. Rosyjscy obserwatorzy z łatwością podali powód takiego stanu rzeczy – porażka w wojnie z Czeczenią. Wojna w Czeczenii zilustrowała zachwianie pozycji Rosji jako supermocarstwa, co w konsekwencji doprowadziło do zmiany prowadzonej przez nią polityki. Rosja mogła odzyskać utraconą kontrolę nad obszarami na południu, albowiem taktyka z dziewiętnastego wieku wciąż była możliwa do wdrożenia w życie. Władze rosyjskie musiały tylko przywrócić kontrolę w Czeczenii, aby nie utracić Kaukazu Południowego. Początkowo polityka wydawała się opłacalna. Rosyjskie wojsko przeanalizowało swoje ostatnie błędy, które następnie przekuło w działania w Czeczenii. Retoryka prowadzona wobec Czeczenii ze stron władz: gruzińskich, azerbejdżańskich i uzbeckich drastycznie uległa zmianie. Wszyscy zrozumieli, że jeśli Czeczenia ulegnie rosyjskim siłom wojskowym, władze moskiewskie nie zatrzymają się na Czeczenii¹⁸. Jedyny rurociąg, który był w stanie przewozić azerbejdżańską ropę na światowe rynki do 1999 r. przebiegał z Baku do Noworosyjska, rosyjskiego portu nad Morzem Czarnym. Próbując stworzyć jak najlepszy szlak transportowy dla ropy, firmy naftowe chciały zmodernizować istniejący szlak i dostosować go do zwiększonego przepływu ropy. Niestety, trasa Baku–Noworosyjsk przechodziła przez Czeczenię, gdzie Dżochar Dudajew przewodniczył samowładczemu niezależnemu państwu, co spowodowało, że kompanie naftowe nie zgodziły się na kontrolę ich bogactwa z jego strony. S.E. Cornell pokusił się o śmiałą tezę, iż główną przyczyną najazdu pod koniec 1994 r. była azerbejdżańska ropa¹⁹. Zatem, tak jak w poprzednim stuleciu – rosyjska kontrola nad Azerbejdżanem była bezpośrednio związana z kontrolą Czeczenii²⁰. Być może powyższe zagadnienia odbiegają nieco od tematu wiodącego, jednakże zdaniem autora zasługiwały na wzmiankowanie. Być może ten właśnie azerski rurociąg był czynnikiem cementującym jedność Azerbejdżanu i Czeczenii. Troska Azerbejdżanu o arterię służącą do przepływu dobra narodowego w postaci ropy, mogła wynikać z dbałości o własne interesy, bo przecież wierność wobec Czeczenii i zawarcie z nią układów, to niewątpliwie gwarancja bezpiecznej pracy tegoż rurociągu.

Wracając do tytułowego zagadnienia, autor chciałby odwołać się do wcześniej wysuniętej już aktywności Azerbejdżanu w kwestii pomocy medycznej.

¹⁷ Ibidem, s. 409.

¹⁸ P. Murphy, *op.cit.*, s. 126.

¹⁹ S.E. Cornell, *op.cit.*, s. 346.

²⁰ Ibidem, s. 345–346.

Można powiedzieć, że przywołany powyżej proceder udzielania pomocy lekarskiej był li tylko zaczynem. Na przelomie XX–XXI w. Azerbejdżan zapewniał także leczenie rannym mudżahedinom. W styczniu 2000 r. na mocy porozumienia władz Azerbejdżanu z czecheńskimi władzami odpowiedzialnymi za zdrowie obywateli, leczono setki mudżahedinów rannych w wyniku rosyjskiego ataku artyleryjskiego²¹. Plotka, która nie do końca się okazała, głosiła, że tuż przed zajęciem teatru na Dubrowce ranny został Mowsar Barajew, który udał się na leczenie również do Azerbejdżanu²². Tę wersję potwierdził inny bojownik walczący po stronie czecheńskiej zarówno w pierwszej, jak i w drugiej wojnie czecheńskiej. Podstawowej opieki medycznej w Azerbejdżanie doświadczył także Aukai Collins²³, który następnie udał się do Jordanii, aby poddać się dalszej rekonwalescencji w celu odzyskania czucia w stopie. Dowiadujemy się o tym z jego wspomnień spisanych na kartach książki *My jihad*²⁴.

Kolejne istotne fakty uzasadniające tezę dotyczącą azerbejdżańskiego wsparcia narodu czecheńskiego, to powstanie w Baku wielu instytucji wspierających idee Czechenów. Zawiązało się mnóstwo organizacji charytatywnych, między innymi: *Benevolence International Foundation (BIF)*, *Al-Haramein*, *the Kuwait Society for the Revival of the Islamic Heritage* i wiele, wiele innych. Ich regionalne biura założyły w bankach w Baku konta w celu ułatwienia przepływu środków dla czecheńskich dowódców polowych. W Baku *Al-Haramein* działała we współpracy z bankiem *Al-Baraka*²⁵ oraz firmą transnarodową *Dailah al-Baraka Group Baraka*, której prezes sfinansował podróż prezydenta Maschadowa do Stanów Zjednoczonych. Według stanowiska prezentowanego przez Rosję, grupa *Al-Baraka Investment and Development Company* dotowała także bojowników²⁶. Zwroty zasługujące na uwagę w prezentowanej kwestii zawarte są również w dokumentach ujawnionych w późniejszym okresie czasu przez FBI. Dowiadujemy się z nich, że w 1995 r. BIF zakupiło buty antyminowe dla czecheńskich mudżahedinów. W tym samym roku otworzyło biuro w Baku, gdzie dostarczyło maszynę rentgenowską. Przedstawiciel czecheński, który

²¹ P. Murphy, op.cit., s. 147–148.

²² Ibidem, s. 183.

²³ Ibidem, s. 144.

²⁴ Ukazał się przekład na język polski. *Mój dzihad*, tłum. P. Szalaty, Ustroń 2013, ss. 336.

²⁵ Międzynarodowa islamska grupa bankowa. Założyła spółkę *joint venture* wspólnie z bankiem sektora publicznego w Algierii w 1988 r. i uitorowała drogę innym bankom islamskim sektora prywatnego, by uzyskać zezwolenie na działalność w Algierii po 1992 r. W Maroku mogła ona jedynie założyć firmę leasingową. Za: D. Seddon, *A political and economic dictionary of the Middle East: An essential guide to the politics and economics of the Middle East*, Londyn–Nowy Jork 2004, s. 83.

²⁶ P. Murphy, op.cit., s. 147.

podpisał zobowiązanie zapewnić, że ów sprzęt zostanie przetransportowany do Czeczenii na użytek czeczeńskich mudżahedinów²⁷.

Wsparcie azerbejdżańskie narodu czeczeńskiego podczas drugiej wojny czeczeńskiej

Podczas drugiej wojny czeczeńskiej Azerbejdżanie wykazali wobec narodu czeczeńskiego zdecydowanie mniejsze wsparcie. Nie było ono jednak spowodowane zmianą kierunku myślenia, lecz następstwem rzeczywistych wydarzeń. Pod rosyjskim nadzorem Azerskiego Ministerstwa Sprawiedliwości w latach 2001 i 2002 zamknięto wiele z przywołanych powyżej organizacji charytatywnych. Argumentem była działalność niezgodna z przyjętymi przez nie statutami. Od tej pory wszystkie rachunki bankowe organizacji podejrzewanych o terroryzm, jak i same grupy terrorystyczne były uważnie monitorowane. Niemniej jednak aż do śmierci Chattab posiadał swoją prywatną skrynkę pocztową w Baku, a jego kurier regularnie pokonywał trasę Baku–Czeczenia, wożąc ze sobą pieniądze. Zwykle było to od 200 do 300 tys. dolarów amerykańskich²⁸.

Śledząc i badając wydarzenia podczas drugiej wojny czeczeńskiej nie można nie zauważyć zgoła odmiennej sytuacji niż ta, która miała miejsce podczas pierwszej wojny czeczeńskiej. Przede wszystkim spowodowała znaczące zmiany polityczne w obu państwach. Podczas trwania tej wojny, władze azerbejdżańskie chętniej spełniały żądania Rosjan w sprawie ekstradycji czeczeńskich islamistów. Tłumaczyły ten fakt zapobieganiem radykalizacji własnych obywateli. Doszło nawet do zamknięcia Czeczeńskiego Centrum Kultury w Baku. Zdecydowanie wyższa była też ilość czeczeńskich uchodźców przybyłych do Azerbejdżanu. W początkowej fazie osiągnęła liczbę 10 tys., w porównaniu z 3 tys., które odnotowano na przełomie lat 1994–1996. Jako ciekawostkę wskażmy, że uchodźcy czeczeńscy, którzy przybyli podczas pierwszej wojny czeczeńskiej dokonali zamachu na życie policjantów odpowiedzialnych za bezpieczeństwo w czasie wizyty Putina w styczniu 2001 r. w Azerbejdżanie²⁹. Z kolei w marcu 2000 r. aresztowano w Azerbejdżanie sześć osób podejrzanych o dokonanie w dniu 4 września 1999 r. – zamachu bombowego na Bujnaks. Zamachu, który Rosja bezpośrednio przypisała Chattabowi³⁰.

²⁷ Ibidem, s. 151.

²⁸ Ibidem, s. 147.

²⁹ T. Wood, *op.cit.*, s. 117.

³⁰ P. Murphy, *op.cit.*, s. 106.

Region Transkaukazji uznawał Azerbejdżan za kraj podważający podstawy bezpieczeństwa. Za kraj będący źródłem agresji, co wywoływało zaniepokojenie. A do tego częstokroć był atakowany o wysyłanie najemników do Czeczenii. Takie postrzeganie Azerbejdżanu było przysługą dla Rosji, która szybko podchwyciła wysuwane zarzuty i również oskarżyła Azerbejdżan o wystanie kontyngentu bojowników do Czeczenii. Jednak słuszność tych oskarżeń nigdy nie została potwierdzona.

W tej kwestii rosyjski ambasador w Azerbejdżanie Walter Szonija przedłożył swój punkt widzenia, który rysował się następująco: „Gdyby Azerbejdżan miał ochotników, udaliby się oni do Karabachu”³¹. Chcąc ocenić politykę Rosji w tej materii stwierdzić należy, iż nie była ona tak do końca nieuzasadniona, albowiem w wojnie uczestniczyły przecież pojedyncze grupy Azerbejdżanów tzw. Szarych Wilków, podobnie jak gruzińscy nacjonałiści, którzy byli wierni swemu prezydentowi Gamsachurdii pod koniec jego prezydentury.

Podkreślimy teraz politykę uskutecznianą przez prezydenta Putina, która miała wpływ zarówno za Azerbejdżan, jak i Czeczenię. Jego umiejętności dyplomatyczne oraz konsekwencja w działaniu doprowadziły do skutecznej realizacji ustanowionego planu. Przede wszystkim, nie znajdując żadnego usprawiedliwienia dla działań Czeczenii, wyeksponował jej brutalność, co ułatwiło mu kontynuowanie retoryki w taki sposób, która miała za zadanie przyciągnięcie lub w najgorszym wypadku utrzymanie na tym samym poziomie poparcia dla tejże polityki przez zachodnie rządy. A po 11 września 2001 r., Putin kategorycznie umieścił kwestię czeczeńską w kontekście globalnej wojny z terroryzmem, a tym samym praktycznie zniwelował amerykańską krytykę³².

W związku z takim sondowaniem państw zachodnich wskaźmy motyw, jakim mógł się kierować prezydent Putin. A był nim niewątpliwie drugi, udaremniony przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Narodowego Azerbejdżanu zamach na prezydenta Putina, składającego oficjalną wizytę w Azerbejdżanie w 2000 r. Ten wyrafinowany plan był powiązany z osobą Arbi Barajewa. Do zabójstwa Putina wyznaczony był etniczny Kurd i obywatel Iraku, Kianan Rostam. Rostam był wyszkolonym w Afganistanie instruktorem materiałów wybuchowych. W 1997 r. przybył do Czeczenii, gdzie walczył w jednym z oddziałów Arbi Barajewa na początku wojny w 1999 r. Był związany z terrorystami w Afganistanie, którzy pomogli mu przygotować zamach na Putina. Rostam przybył do Baku, poślubiając Azerkę i przedostał się do tego kraju na początku 2000 r., posługując się fałszywym rosyjskim paszportem. Ów człowiek przygotowy-

³¹ S.E. Cornell, *op.cit.*, s. 226.

³² *Ibidem*, s. 346.

wał materiały wybuchowe we własnym domu, przy pomocy sześciu arabskich znajomych. Azerbejdżańskie Służby Bezpieczeństwa dowiedziały się o intencjach Rostama dzięki podsłuchanej rozmowie telefonicznej do jakiej doszło między nim a osobą nazywającą się Samsir z Afganistanu. Samsir także walczył w Czeczenii. Z treści rozmów telefonicznych Rostama wynikało, że w listopadzie 2000 r. omówił on z Arbi Barajewem ostateczne szczegóły zamachu na prezydenta Putina. Po zaledwie dziesięciu dniach od wizyty prezydenta, azerbejdżański minister bezpieczeństwa podał do wiadomości, iż na drodze po której przemieszczał się prezydent Putin wykryto znaczne ilości materiałów wybuchowych. Rzeczą oczywistą było, iż oskarżenia od razu skierowano pod adresem Rostama, którego trzy dni później aresztowano. Istotne znaczenie dla tej sprawy miało przeszukanie domu, który zamieszkiwał, albowiem policja znalazła w nim kolejne 105 kilogramów materiałów wybuchowych i dużą ilość urządzeń służących do sterowania radiem. Dzięki tym urządzeniom można było zdetonować kilkanaście bomb jednocześnie³³. W październiku 2001 r. azerbejdżański sąd skazał Rostama na 10 lat więzienia. Proces spotkał się z drażliwym wydźwiękiem, a powodem było między innymi ujawnienie faktu, iż Basajew za zabicie Putina zaoferował siedem milionów dolarów³⁴.

W całościakcie problemu azerbejdżańskiej pomocy dla Czeczenów nie można pominąć kolejnych istotnych faktów. Otóż, nie tylko Rostam, który wspierał Czeczenów znalazł schronienie w Azerbejdżanie. W Dagestanie ukrywali się m.in. bojownicy od czasu zakończenia pierwszej wojny czeczeńskiej, a ich aktywność religijno-militarna wzmożła się w okolicach lipca–sierpnia 1999 r.³⁵ Dzięki pomocy miejscowych obywateli wzrastała realna siła Czeczenów poprzez ukrywanie innego czeczeńskiego bojownika, Salmana Radujewa. Ów Czeczen był jednym z kilkudziesięciu bojowników, którzy wyjechali z kraju, kierowani przez lokalnych zwolenników do Gruzji lub Azerbejdżanu, skąd mogli udać się do Turcji lub na dalszą drogę³⁶. I kolejny fakt. W 2000 r. Rosja oskarżyła władze azerbejdżańskie o to, iż ta ponownie pośredniczyła w przekazaniu do Czeczenii broni i amunicji. A podczas wizyty w październiku 2001 r. rosyjski minister spraw wewnętrznych, Boris Gryzłow odważnie stwierdził, że czeczeńscy terroryści wykorzystują Azerbejdżan do handlu narkotykami³⁷.

³³ P. Murphy, op.cit., s. 126.

³⁴ Ibidem, s. 126–127.

³⁵ A.J. Day, R. East, R. Thomas, *A political and economic dictionary of Eastern Europe*, Londyn–Nowy Jork 2002, s. 37.

³⁶ C. Gall, T. de Wall, op.cit., s. 307.

³⁷ P. Murphy, op.cit., s. 147.

Azerbejdżan żywo reagował na wszelkie krzywdy dotyczące Czeczenów ze strony Rosji, ale za tę pomoc też i zapłacił. Za sprawą obecnych w Azerbejdżanie Czeczenów doszło do rozwoju radykalnej ideologii salafizmu/wahhabizmu. Wówczas władze Azerbejdżanu nieco zmieniły politykę wobec Czeczenii, skutkiem czego większość uchodźców czeczeńskich w Azerbejdżanie zaczęła stopniowo opuszczać ten kraj. Ich główny przywódca wielokrotnie rozmawiał z Hejdarem Alijewem z wielkim szacunkiem³⁸.

Krótki rys relacji azerbejdżańsko-czeczeńskich po drugiej wojnie czeczeńskiej

Spróbujmy pobieżnie podsumować niniejsze rozważania. W odpowiedzi na pytanie dotyczące przyczyn azerbejdżańskiego wsparcia Czeczenów należy zdaniem autora wskazać następujące czynniki. Otóż po stagnacji w Czeczenii, władze rosyjskie rozpoczęły nową ofensywę na Południowym Kaukazie. W sposób szczególny dotknęła ona Gruzji. W tym samym czasie Azerbejdżan zmagał się z trudnościami gospodarczymi, które pogłębiały się w związku z trwającym konfliktem z Armenią w sprawie Górskiego Karabachu. Ten miał wyjątkowo niekorzystny wpływ na produkcję rolną i spowodował ogromny napływ uchodźców. Jednocześnie wymiana handlowa za pomocą szlaków komunikacyjnych przebiegających przez Gruzję i republiki południowo-rosyjskie: Dagestan i Czeczenię została zakłócona przez trwające na tych obszarach konflikty³⁹. To pokazuje, iż wojna Czeczenów z Rosjanami miała wyraźne odbicie w gospodarce azerbejdżańskiej. Zatem nie będzie chyba przesadnym stwierdzenie, iż stronie azerbejdżańskiej mogło zależeć na wsparciu Czeczenów chociażby z tego powodu, aby to oni byli tryumfatorami. W całokształcie problemów liczyli na to, że ich zwycięstwo wyeliminuje w końcu zakłócenia w wymianie gospodarczej, co miałyby korzystny wpływ na ustabilizowanie i rozwój stanu ekonomicznego kraju.

Choć częściowo, ale należałoby też zdaniem autora wskazać prawdę historyczną Azerbejdżanu, zarówno tę starszą, jak i teraźniejszą. Można bowiem powiedzieć, że rola Azerbejdżanu w walce Kaukazu Północnego, w tym w Czeczenii przeciwko Rosji, była kluczowa, co znalazło odbicie w poniższych wydarzeniach. To dzięki niej, Czeczenia oraz mniejsza część Kaukazu Północnego powstrzymały się od podpisania traktatu pokojowego w Gulistanie w 1813 r., co w rezultacie doprowadziło do tworzenia się oporu przeciwko Rosji.

³⁸ A. Askerov, *Historical Dictionary of the Chechen Conflict*, Lanham 2015, s. 40.

³⁹ A.J. Day, R. East, R. Thomas, op.cit., s. 37.

Prezydent Czeczenii Ramzan Kadyrow oficjalnie odwiedził Azerbejdżan w 2009 i 2012 r. w celu zacieśnienia współpracy między Azerbejdżanem a Czeczenią. Prezydent Azerbejdżanu İlham Alijew wskazał, że ostatnia wizyta Kadyrowa w Azerbejdżanie to jasny dowód na przyjazne i braterskie stosunki między obywatelami obu państw. R. Kadyrow podkreślił, że te braterskie tudzież przyjazne korelacje między narodami: azerbejdżańskim a czeczeńskim sięgają starych dziejów i mają swoje historyczne uwarunkowania. Przypomniat, że w trudnych czasach w historii Czeczenów i Czeczenii, Hejdar Alijew zaopiekował się nimi⁴⁰. Warto wskazać, iż mimo problemów w polityce zewnętrznej oraz krajowej, Azerbejdżan zdecydował się na poparcie Czeczenów w konflikcie z Rosjanami. Nie była to oficjalnie niesiona pomoc, jednak strona rosyjska, jak zostało to wykazane w tekście, oskarżała niejednokrotnie stronę azerbejdżańską o wspieranie wrogów, Czeczenów. Azerbejdżan, największy kraj na Kaukazie, miał kluczowe znaczenie dla Czeczenii w czasie wojen czeczeńskich ze względu na bliskość geograficzną i między innymi tożsamość religijną⁴¹.

Podsumowanie

Kończąc, należy przypomnieć raz jeszcze, iż Azerbejdżan to państwo, w którym Czeczenii spotykali się z sympatią z jednej strony, z drugiej zaś nie można nie dostrzec dość plugawego zjawiska, korupcji⁴². Jednakże istotne jest to, że pomimo rozwoju tych pokątnych interesów, postawa moralna Azerbejdżan wobec słabszego nie została zachwiana. Jak zostało już wcześniej wspomniane to Azerbejdżan był miejscem schronienia dla ok. 13 tys. czeczeńskich uchodźców. Państwo to żywo interesowało się losem Czeczenów podczas wojen, nie negował ich postawy i traktował ich problem jako wyzwanie dla swojego społeczeństwa. Z oczywistych względów zainteresowanie to nie spotkało się z pozytywnym odbiorem w Rosji, co było zacznym do tak jednoznacznej postawy wobec Czeczenów. Poprzez pomoc niesioną Czeczenom chcieli pokazać jedność w walce przeciwko niszczeniu tożsamości narodowej. Poczucie narodowe oraz nienawiść wobec Rosji były powodem, dla których Azerbejdżan udzielał schronienia i pomocy czeczeńskim bojownikom i nie tylko. A to z kolei spowodowało, że zaczęto postrzegać Azerbejdżan jako kraj tranzytowy dla wielu zagranicznych bojowników, by infiltrować do walk na Kaukazie Północ-

⁴⁰ A. Askerov, op.cit., s. 51.

⁴¹ Ibidem, s. 50–51.

⁴² C. Gall, T. de Wall, op.cit., s. 306.

nym⁴³. W połowie oraz pod koniec lat 90. i na początku lat dwutysięcznych, Azerbejdżan miał niezwykle istotne znaczenie dla Czeczenów. Był bowiem jedynym miejscem w regionie, gdzie ukrywając się z dala od Czeczenii i Rosji, mogli swobodnie realizować politykę antyrosyjską. Sytuacja uległa zmianie, gdy osoby narodowości czeczeńskiej przebywające w Azerbejdżanie w sposób skuteczny powodowały rozprzestrzenianie się salafizmu. Wówczas sentyment do pobratymców walczących w Czeczenii, jak i do samych Czeczenów zdecydowanie osłabł. A takim przełomowym momentem, w którym można zaobserwować diametralną różnicę w postawie Azerbejdżanu były między innymi wydarzenia z dnia 11 września 2001 r. czy też ogłoszenie przez W. Putina globalnej walki z terroryzmem, w tym z bojownikami czeczeńskimi. Obserwując jednak zmiany poglądów Azerbejdżan wobec Czeczenów nie sposób oprzeć się wrażeniu, że Czeczeni nie poczuli niechęci wobec współbraci oraz nie zapomnieli o wsparciu otrzymanym ze strony pierwszego (Elchibeja) i drugiego prezydenta (H. Alijewa). Zaświadczają o tym wizyty R. Kadyrowa w Azerbejdżanie w latach 2009 oraz 2012.

Bibliografia

- Askerov A., *Historical Dictionary of the Chechen Conflict*, Lanham 2015.
- Collins C.B., Świetochowski T., *Historical dictionary of Azerbaijan*, Lanham 1999.
- Cornell E.S., *Azerbaijan since independence*, Armonk–Nowy Jork–Londyn 2011.
- Day A.J., East R., Thomas R., *A political and economic dictionary of Eastern Europe*, Londyn–Nowy Jork 2002.
- De Waal T., *The Caucasus. An introduction*, Oxford–Nowy Jork 2010.
- Gall C., de Wall T., *A small victorious war*, Londyn 1997.
- Heinrich A., *The Formal Political System in Azerbaijan and Kazakhstan. A Background Study*, „Forschungsstelle Osteuropa Bremen Arbeitspapiere und Materialien“ 2010, nr 107.
- Seddon D., *A political and economic dictionary of the Middle East: An essential guide to the politics and economics of the Middle East*, Londyn–Nowy Jork 2004.
- Murphy P., *The wolves of islam. Russia and the faces of Chechen terror*, Waszyngton DC 2006.
- Wood T., *Chechnya: The case for independence*, Londyn 2007.

⁴³ P. Murphy, op.cit., s. 147.

Azerbaijani Support for the Chechen People on the Example of the First and Second Chechen War

Abstract

In this article, the autor shows the level of Azerbaijan's support for Chechnya and Chechens during the first and second Chechen wars. The author analyzed the body of literature and the body of literature sources, which provided the answer that Azerbaijan's support for Chechnya and Chechens in the 1990's was very varied and did not last for long.

Keywords: Chechnya, War, Russia, Azerbaijan, Caucasus

Азербайджанская поддержка чеченского народа на примере первой и второй чеченских войн

Резюме

Текст показывает, как выглядела помощь Азербайджана для Чечни и Чеченцев во время первой и второй чеченских войн. Автор провёл анализ различных источников. На их основе определено, что поддержка Азербайджана для Чечни и Чеченцев в 90-х годах XX века была разнй, изменчивой и не очень долгосрочной.

Ключевые слова: Азербайджан, чеченцы, Чечня, война, Кавказ